

ISSN 2729-9767

BULLETIN IVPR

FEBRUARY 2022
VOL 3 ISSUE 2

DANA HAMPLOVÁ
PREČO POTREBUJEME
RODINU A MANŽELSTVO

INŠTITÚT PRE VÝSKUM PRÁCE A RODINY
2022

Inštitút pre výskum
práce a rodiny

Prečo potrebujeme rodinu a manželstvo

Dana Hamplová

Prof. PhDr. Dana Hamplová (1973) je česká sociologička, ktorá sa špecializuje na kvantitatívnu sociológiu, predovšetkým na témy rodiny, kvality života, zdravia, sociálnych nerovností a náboženstva.

Z médií by sme mohli často získať dojem, že rodine – aspoň v jej tradičnej podobe – zvoní hrana. Mnoho sociológov, antropológov a ďalších odborníkov na spoločnosť nás presvedča, že vstupujeme do individualizovanej doby, v ktorej sa rodinné formy rôznia, klesá význam tradičnej nukleárnej rodiny, a predovšetkým sa oslabuje úloha manželstva. Predpokladá sa, že moderný človek sa vďaka bezprecedentnému bohatstvu súčasných spoločností a rozvoju sociálneho štátu cíti bezpečne, a nemusí tak na vytváranie stálych vzťahov klásť taký dôraz. Naopak môže experimentovať, snažiť sa o nezávislosť, sebarealizáciu, sebavyjadrenie a vzťahy „dokiaľ ma to baví“⁽¹⁾. Dlhodobé záväzky či manželstvo nemajú pre človeka v moderných bohatých liberálnych spoločnostiach taký význam ako kedysi.

Avšak aj napriek všetkým očakávaniam a sociálno-vedným teóriám rodinná situácia, a predovšetkým rodinný stav, zostávajú kľúčovou charakteristikou kvality života. Ženatí muži a vydaté ženy sú v priemere šťastnejší, spokojnejší, lepšieho fyzického zdravia, trpia menej často na depresie a psychické problémy, menej často podliehajú závislosti na alkohole a drogách, menej často páchajú samovraždy, trpia menej často na chronické choroby, s väčšou pravdepodobnosťou prežijú závažnú chorobu a dokonca žijú dlhšie. Nejde pritom o rozdiely zanedbateľné – napríklad v súčasnej českej spoločnosti sa ženatí a vydaté dožívajú v priemere takmer o desať rokov viac než ich slobodní kamaráti a kamarátky⁽²⁾. Existuje iba jedna oblasť, v ktorej ženatí muži a vydaté ženy majú systematicky horšie výsledky než ľudia slobodní, rozvedení či ovdovelí: nadváha. Navyše sa zdá, že čím je manželstvo spokojnejšie, tým viac manželia tučnejší⁽³⁾.

Časť rozdielov medzi zosobášenými a osobami, ktoré nežijú v manželstve, je určite možné pripísať na vrub tzv. selekcie, t. j. skutočnosti, že šťastnejší, zdravší a bohatší ľudia majú väčšie šance do manželstva vstúpiť a zostať v ňom. Naopak, jednotlivci chorí, depresívni, neprispôsobiví, či tí, ktorí pijú príliš veľa alkoholu alebo užívajú drogy, majú nielen menšiu pravdepodobnosť, že na sobášnom trhu uspejú, ale aj keď sa im podarí oženiť sa či vydať sa, ich manželstvo často smeruje k rozvodu. Empirické štúdie však naznačujú, že aj keď selekcia určitú úlohu hrá, väčšina pozorovaných rozdielov je daná tým, že manželstvo je príčinou toho, že sa ľudia cítia lepšie a sú zdravší. Inými slovami, ľudia sú šťastnejší a zdravší, pretože žijú v manželstve⁽⁴⁾.

Prečo by malo to, že človek vstúpi do manželstva, zlepšovať život?

Mechanizmov je celý rad. Sociologická literatúra zdôrazňuje, že manželstvo je dôležitým zdrojom pre zmysel života a patrí medzi najdôležitejšie sociálne inštitúcie, ktoré pomáhajú budovať a udržať identitu jednotlivca.⁽⁵⁾ Psychológovia

sa sústreďujú na sociálnu a emocionálnu oporu. Ekonomovia ukazujú, že manželstvo zvyšuje životnú úroveň prostredníctvom úspor zo spoločného hospodárenia, vďaka čomu si ľudia žijúci v pároch obvykle môžu dovoliť viac než osoby žijúce samostatne. České príjmové štatistiky napríklad ukazujú, že domácnosti jednotlivcov sú ohrozené chudobou niekoľkonásobne častejšie než domácnosti, v ktorých čele stojí pár, čo platí ako pre domácnosti s deťmi, tak i bezdetných. Napríklad u nás je chudobou ohrozený približne trojnásobok domácností, v ktorých čele stojí osoba bez partnera, a to bez ohľadu na to, či išlo o rodiča, ktorý svoje deti žije sám, či o domácnosti jednotlivcov⁶⁾.

Manželstvo však neposkytuje len ekonomické zázemie a sociálnu oporu, ale predstavuje predovšetkým sociálnu inštitúciu, ktorá je spojená so štruktúrovaným a organizovaným životným štýlom, monitorovaním chovania zo strany partnera a podporou návykov ovplyvňujúcich zdravý životný štýl, či podporou skorého vyhľadania lekárskej starostlivosti. Ľudia žijúci v manželstve sa menej často opijajú a užívajú drogy, menej fajčia, zdravšie sa stravujú, a dokonca častejšie chodia na preventívne prehliadky. Pre zaujímavosť môžeme uviesť, že zatiaľ čo muži získavajú z manželstva či partnerského spoluzitia viac v oblasti sociálnej opory, ženy získavajú viac vo finančnej oblasti.

Aj napriek nesporným výhodám manželského stavu nie je možné poprieť, že narastajúci počet ľudí v manželstve nežije. Pre porovnanie – v roku 1990 bolo 74 percent mužov vo veku 20+ ženatých, v roku 2015 to bolo len niečo trochu viac ako 50 percent. Podiel vydatých žien vo veku 20+ už klesol pod polovicu. Čiastočne je to dané návratom k vyššiemu veku pri sobáši, ktorý bol bežný v dobách pred nástupom komunistického režimu. Na vzostupe počtu slobodných sa však podieľa aj zvyšujúci sa počet párov, ktoré spolu žijú či dokonca majú deti, ale nie sú zosobášené. Otázkou je, či nezobášené súžitia plnia rovnakú úlohu ako manželstvo. Ukazuje sa, že nie úplne. Muži a ženy žijúce v nezobášených pároch majú určité výhody v porovnaní s ľuďmi bez partnera, rozdiely medzi nezobášenými mužmi a slobodnými sú vo všeobecnosti menšie, než keď porovnáваме mužov ženatých a slobodných.

Dôvodov, prečo nezobášené súžitie neplní vždy rovnaké funkcie ako manželstvo, je celý rad. Nezobášené súžitie je nestabilnejšie než manželstvo, a to i v prípade párov s deťmi či v spoločnostiach, kde je kohabitácia rozšírená a značne inštitucionalizovaná. Výskumy tiež naznačujú, že ľudia žijúci v nezobášených súžitiach bývajú viac individualisticky orientovaní, čo môže napríklad znižovať tendenciu monitorovať chovanie partnera či ho povzbudzovať k zdravému životnému štýlu. V neposlednom rade, nezobášené páry prejavujú menšiu ochotu pre spoločné investície

materiálneho i nemateriálneho charakteru v dôsledku neistoty spojenej s budúcnosťou a nižšou ochranou spoločných investícií. To sa prejavuje napríklad tým, že nezosobášené páry častejšie než manželia hospodária oddelene. Len pre predstavu, podľa českých výskumov sa na spoločných financiách podieľa viac než 80 percent manželských párov, zatiaľ čo plná polovica párov nezosobášených nie⁷⁾. Formálny rodinný stav sa zdá byť pri tom dôležitejší než prítomnosť spoločného dieťaťa.

V neposlednom rade však rolu hrajú aj sociálno-ekonomické rozdiely medzi zosobášenými a nezosobášenými párami. Vzdelanejší ľudia často chápu dôležitosť manželstva. Vo veľkom reprezentatívnom výskume z roku 2015, ktorého sa zúčastnilo viac ako 7 tisíc osôb, verilo len 7 percent vysokoškolákov, že manželstvo je prežitok. Z tých, kto majú len základné vzdelanie, to bola celá pätina⁸⁾. V súlade s tým privádza prevažná väčšina vysokoškoláčok deti na svet v manželstve, prevažná väčšina žien s nižším vzdelaním rodí deti mimo manželstvo. Ide pritom o rozdiely pomerne dramatické. Napríklad v roku 2015 bolo v dobe pôrodu vydatých 70 percent vysokoškoláčok, ale len 30 percent žien bez maturity. Neprekvapí nás preto, že najvyššiu nemanželskú plodnosť nachádzame medzi ženami, ktoré nezískali ani výučný list. V roku 2015 tak porodilo dieťa mimo manželstva celých 90 percent prvorodičiek so základným vzdelaním.⁹⁾

Oslabenie noriem tradičnej rodiny u osôb s nižším vzdelaním a v chudobnejších regiónoch tak môže byť skôr dôsledkom ekonomických a sociálnych ťažkostí, ktoré viedli k rozpadnutiu rodinných štruktúr. Nezamestnanosť a nestabilita pracovných miest nerobí z mužov v týchto sociálnych skupinách lákavých partnerov, a mnoho žien sa tak radšej rozhoduje pre slobodné materstvo či menej závažnú formu vzťahu. Naopak, vysokoškoláčky si typicky vyberajú partnerov zo svojich spoločenských kruhov, v ktorých muži obvykle majú stabilnú prácu a slušné príjmy. Stabilita vysokoškolských zväzkov je navyše posilnená aj tým, že ľudia so stabilnými a vyššími príjmami majú v prípade rozchodu viac čo stratiť a môžu tak mať vyššiu motiváciu si vzťah poistiť a zostať v ňom.

Manželstvo tak zostáva kľúčovou inštitúciou ovplyvňujúcou kvalitu života človeka. Zároveň sa však postupne stáva privilegiom pre bohatšie a vzdelanejšie vrstvy populácie.

Poznámky

- 1) Napr. Giddens, A. (1992.) *The Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press. Ingelhart, R. (1990.) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- 2) Pechholodvá M., Šarmanová G. (2013.) *Mortality by Marital Status in a Rapidly Changing Society: Evidence from the Czech Republic*. Demographic Research, 29, 307-322.
- 3) Meltzer, A.L., Novak S.A., McNulty, J.K., Butler, E.A., Karney, B.R. (2013.) *Marital Satisfaction Predicts Weight Gain in Early Marriage*. Health Psychology, 32, 824-827.
- 4) Pre to, že manželstvo pôsobí pozitívne na kvalitu života, a to vrátane psychického i fyzického zdravia, niekedy nájdeme aj označenie „hypotéza protekcie“ (viz. Daňková, Š, Malečková, R. /2010./ Hodnotenie zdravia mužov a žien v kontexte rodinného stavu podľa výberového výskumu EHIS ČR. In. Praha: ČSÚ).
- 5) Berger, Peter L., Hannsfried Kellner. (1964.) *Marriage and the Construction of Reality*. Diogenes 12:1-24.
- 6) Medzi bezdetnými domácnosťami bolo chudobou ohrozených 18,2 percenta domácností jednotlivcov, ale iba 2,6-7,1 percenta domácností s dvomi dospelými. Podobné rozdiely nájdeme i v prípade rodín s deťmi, kde je chudobou ohrozených 36,3 percenta neúplných rodín, v porovnaní s 9,8 percentami úplných rodín s dvomi deťmi. Pozri webové stránky Českého štatistického úradu.
- 7) Hamplová, D. (2015.) „Nezosobášené spolužitie – spoločné bývanie bez spoločnej peňaženky?“ Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 51 (2), 261-278.
- 8) České panelové výskumy domácností, viac pozri Hamplová, D. „Rodinné chovanie a hodnoty a vzdelanie“, pp. 75-88, in Hamplová, D., Katrňák, T. (eds.) Na vzdělání záleží, Brno: CDK.
- 9) Ibid.

Príspevok bol pôvodne publikovaný v zborníku „Rodina jako středobod života zdravé společnosti“, ktorý vydala ako svoju publikáciu 3/2021 Společnost pro svatováclavská studia, z.s.; www.ssszs.cz, ktorá nám ho láskavo umožnila reprodukovat’.

Ilustračné foto na obálke: freestocks, www.unsplash.com

BULLETIN IVPR

ročník 3 (2022)

Vydáva Inštitút pre výskum práce a rodiny,
Špitálska 25, 27, 812 41 Bratislava
IČO 308 47 451
ivpr@ivpr.gov.sk, www.ivpr.gov.sk
Vychádza 12 x ročne. NEPREDAJNÉ.
ISSN 2729-9767
EV 6041/22

Ďalšie informácie o IVPR získate na webových stránkach
www.ivpr.gov.sk